

*Grzegorz Kopcewicz**

AKADEMICKA PLATFORMA CZASOPISM JAKO NOWOCZESNE FORUM WYMIANY MYŚLI NAUKOWEJ

Z a r y s t r e ś c i: W dobie przenoszenia mediów i kanałów informacyjnych do Internetu naturalną czynnością wydaje się dążenie redakcji czasopism naukowych do skorzystania z tej drogi dotarcia do czytelników. Funkcjonowanie internetowych systemów zarządzania treścią stanowi alternatywę dla wydawnictw tradycyjnych, zapewniając nie tylko błyskawiczny przekaz, ale również globalny zasięg.

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie zalet i wad stosowania platformy internetowej w pracy redakcji czasopism naukowych używających system OJS na przykładzie Akademickiej Platformy Czasopism apcz.pl. Autor zastosował metodę case study oraz sondaż metodą ankiety internetowej wśród redaktorów czasopism zdeponowanych na apcz.pl.

Słowa kluczowe: platforma czasopism naukowych, cytowalność, akademicka platforma czasopism, apcz.pl

Klasyfikacja JEL: M15

* Adres do korespondencji: Grzegorz Kopcewicz, Koordynator ds. Publikacji Elektronicznych, administrator apcz.pl, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń, e-mail: greg@umk.pl.

WSTĘP

Internet oferuje użytkownikom zarówno szybkość przekazu informacji, jak również globalny zasięg i multimedialność. Opublikowana w Internecie treść zostaje w jednej chwili udostępniona dowolnej liczbie osób, ponad barierami geograficznymi. Szybkość i zakres dystrybucji elektronicznie udostępnianych czasopism powoduje, że kanał ten staje się niezwykle ważny w komunikacji między autorami, redaktorami i odbiorcami informacji.

Większość periodyków jest drukowana w drukarniach cyfrowych, więc forma przygotowania czasopisma do druku cyfrowego wymusza stworzenie postaci cyfrowej artykułu. Stąd jest już tylko krok do publikacji czasopisma w Internecie.

Powstaje coraz więcej internetowych systemów zarządzania treścią i coraz więcej czasopism ma internetowe odpowiedniki tradycyjnie drukowanych treści bądź też publikuje wyłącznie w Internecie.

1. INTERNETOWE SYSTEMY ZARZĄDZANIA TREŚCIĄ W NAUCE

Funkcjonowanie internetowych systemów zarządzania treścią stanowi alternatywę dla wydawnictw tradycyjnych. Z punktu widzenia użytkowników Internetu istotne jest, że zapewnia on dostęp powszechny i wolny. Elektroniczna publikacja czasopism naukowych ma szereg zalet takich, jak: szybkość udostępniania tekstów, relatywnie niski koszt dostępu do publikacji, a w modelu open access bezpłatną dostępność, jak również przyspieszanie i ułatwianie naukowej polemiki. Dodatkowo publikacje elektroniczne umożliwiają efektywne dotarcie w dogodnym czasie i miejscu do pełnych tekstów, zawierających potrzebne informacje [Kulczycki, 2012, s. 17].

Rozwój technologii informatycznych, upowszechnianie się zestawów multimedialnych stworzyło nowe perspektywy również w elektronicznej dostawie, jak i obiegu dokumentów [Piotrowska, Zając, 2002]. Systemy służące zarządzaniu czasopismami on-line nie tylko niwelują koszty związane z drukowaniem i dystrybucją czasopism w wersji papierowej, ale też pozwalają na zautomatyzowanie większości procesów związanych z publikowaniem, jak przeglądanie, recenzowanie czy archiwizowanie materiałów [Kaczmarek, Rychlik, 2007, s. 93].

Głównym celem publikowania artykułów naukowych jest realizacja najważniejszego zadania nauki, jakim jest udostępnianie zasobów wiedzy każdemu, kto chce z niej skorzystać [Kaczmarek, Rychlik, 2007, s. 94], cel ten całkowicie wypełnia darmowe publikowanie w Internecie w modelu open access. Przyjmując, że autorom prac naukowych zależy na czytaniu oraz wykorzystaniu ich prac, a nie na czerpaniu korzyści finansowych z ich publikowania [Day, 2003, s. 169] odpowiedzią na ich potrzeby są właśnie czasopisma naukowe publikowane w Internecie [Nahotko, 2007, s. 27].

Najprostszym sposobem publikowania artykułów naukowych jest zamieszczenie plików PDF na stronie internetowej czasopisma. Jednak dostępne są również narzędzia, które ułatwiają także zarządzanie całym procesem wydawniczym – od przesłania tekstu przez autora, poprzez proces recenzji i redakcji, aż po publikację tekstu na stronie internetowej [Matyasek, 2015]. Internetowe systemy zarządzania treścią umożliwiają przeprowadzenie całego procesu tworzenia poszczególnych numerów czasopisma od początku do końca za pomocą sieci.

W ostatnich latach większe uniwersytety i uczelnie wyższe uruchamiały kolejno instalacje tego typu oparte na różnych systemach. Początkowo były to wyłącznie zewnętrzne systemy komercyjne lub rozwiązania własne – stworzone przez pracowników danej jednostki. Do czasu, gdy pojawił się OJS (Open Journal Systems).

OJS służy do zarządzania procesem wydawniczym oraz publikowania treści naukowych w Internecie. Dostępne indeksy, możliwość przeglądania i przeszukiwania zawartości czasopisma sprawiają, że system ten jest niezwykle funkcjonalnym narzędziem dla czytelników. Jedną z kluczowych zalet jest pełne wsparcie dla zespołu redakcyjnego, ułatwienie nadzoru nad obiegiem tekstu, od chwili jego zgłoszenia aż do opublikowania, usprawnienie komunikacji ze współpracownikami: autorami, recenzentami, specjalistami DTP [Rozkosz, 2014].

OJS rozwijany jest w ramach inicjatywy Public Knowledge Project kilku kanadyjskich i amerykańskich uczelni oraz bibliotek. Oprogramowanie udostępniono w 2001 roku i od tamtej pory do dziś sukcesywnie pojawiają się na stronie pkp.sfu.ca/ojs/ nowe wersje systemu do pobrania. Ze względu na szereg zalet, łatwość instalacji, silne wsparcie techniczne chociażby w internetowym forum użytkowników systemu, gdzie wypowiadają się także twórcy OJS oraz brak opłat za zainstalowanie i użytkowanie systemu spotkał się z ogromnym zainteresowaniem wydawców czasopism naukowych, o czym świadczy liczba powstałych platform opartych na OJS.

2. PRACA Z OPEN JOURNAL SYSTEMS

Rejestrując konto użytkownika w systemie OJS, uzyskuje się możliwość otrzymywania korespondencji seryjnej emitowanej przez system informującej o nowych publikacjach. Dodatkowe funkcjonalności konta przydzielane są użytkownikowi przez administratora profilu/systemu. Istotne jest, jakie role zostaną przydzielone do konta użytkownika. W OJS funkcjonują głównie role: administratora, redaktora, recenzenta, autora oraz czytelnika. Logując się w systemie, należy wejść w jedną z tych ról w celu wykonywania określonych zadań. Zbiory działań dostępnych w poszczególnych funkcjach nie pokrywają się. Na przykład: pełniąc rolę administratora profilu, nie mamy dostępu do mechanizmów wspomagających pracę redakcji. Wzorcowy dla OJS jest następujący schemat działania na platformie:

1. Autor deponuje na platformie w profilu czasopisma swoją pracę.
2. Redakcja przyjmuje lub odrzuca tekst.
3. Redakcja zaprasza recenzentów oraz udostępnia im tekst prac oczyszczony z informacji o autorze.
4. Recenzent wykonuje recenzję i wypełnia na platformie interaktywny formularz recenzji.
5. Redakcja przekazuje tekst do obróbki, formatowania, składu, uzupełnia metadane artykułu oraz przygotowuje wynikowy plik PDF.
6. Redakcja nadaje tekstowi Indeks DOI.
7. Redakcja publikuje plik PDF na platformie.
8. Redakcja rozsyła poprzez platformę informację o nowej publikacji do zarejestrowanych w profilu osób.

Na każdym etapie pracy z artykułem system emituje stosowne e-maile (istnieje możliwość edycji ich treści) informujące zainteresowane osoby o konieczności podjęcia odpowiednich działań w celu spowodowania postępu prac redakcyjnych. Informacja o stanie prac nad dokumentem jest w każdej chwili dostępna w skondensowanej formie – za pomocą jednego formularza. Nie każda redakcja decyduje się na pełny cykl wydawniczy za pomocą platformy internetowej. Często funkcjonuje w redakcji czasopisma system pracy polegający na częściowym wykorzystaniu mechanizmów OJS, rozpoczynając od zdeponowania artykułu przez autora do wykonania recenzji przez recenzenta i następnie prezentacji gotowego pliku PDF. Prace edycyjne, skład i korekta odbywają się poza platformą. W skrajnym przypadku OJS służy tylko do prezentacji archiwalnych numerów czasopisma w przejrzystej, sformatowanej postaci.

3. AKADEMICKA PLATFORMA CZASOPISM

Pierwsze prace nad powstaniem Akademickiej Platformy Czasopism (apcz.pl) sięgały 2011 roku. Celem była lepsza promocja czasopism naukowych oraz zmniejszenie kosztów utrzymywania redakcji oraz kosztów druku.

Dobrym i do tego darmowym rozwiązaniem tego typu wydawał się system Open Journal Systems (OJS). Wydawnictwo Naukowe UMK doprowadziło do zainstalowania OJS na serwerze internetowym oraz dokonało sprofilowania wyglądu tej instalacji tak, aby szata graficzna programu była zgodna ze stroną wydawnictwoumk.pl. Wkrótce opublikowana została w sieci nakładka z polskim tłumaczeniem OJS, co zostało również zaimplementowane. W tym momencie pracownicy wydawnictwa rozpoczęli testowanie oprogramowania. Założono testowy profil czasopisma, w ramach ćwiczeń przeprowadzono za pomocą platformy kompletny cykl produkcji numeru czasopisma – od zgłoszenia artykułów do publikacji gotowych plików pdf.

W chwili, gdy uznano, że system jest gotowy do pracy, opracowano filmy instruktażowe pokazujące zasady pracy na platformie, zaproszono do współpracy redakcje czasopism naukowych, które wydawane są w uniwersytecie oraz rozpoczęto zakładanie profili czasopism redakcji, które zdecydowały się uczestniczyć w projekcie. Władze UMK postanowiły zachęcić redakcje do udziału w projekcie w ten sposób, że przekazały redakcjom „wchodzącym” na platformę notebooki z oprogramowaniem wspomagającym opracowywanie czasopism.

Pierwszymi profilami założonymi na platformie były profile czasopism naukowych „Sztuka Edycji” oraz „Studia z Historii Filozofii”. W ciągu roku zostały założone profile kolejnych piętnastu czasopism oraz rozpoczęto wprowadzanie archiwalnych numerów. Obecnie na Akademickiej Platformie Czasopism funkcjonują z powodzeniem profile sześćdziesięciu siedmiu czasopism naukowych, w których opublikowano ponad 4 tys. artykułów. Na bieżąco udostępniane są czytelnikom nowe zeszyty oraz sukcesywnie wprowadzane archiwalne numery. Oprócz czasopism wydawanych przez UMK Wydawnictwo Naukowe uruchomiło usługę utrzymywania profili czasopism zewnętrznych. Obecnie z apcz.pl korzysta na zasadach komercyjnych Instytut Historii PAN, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Towarzystwo Naukowe w Toruniu oraz Akademia Ignatianum w Krakowie.

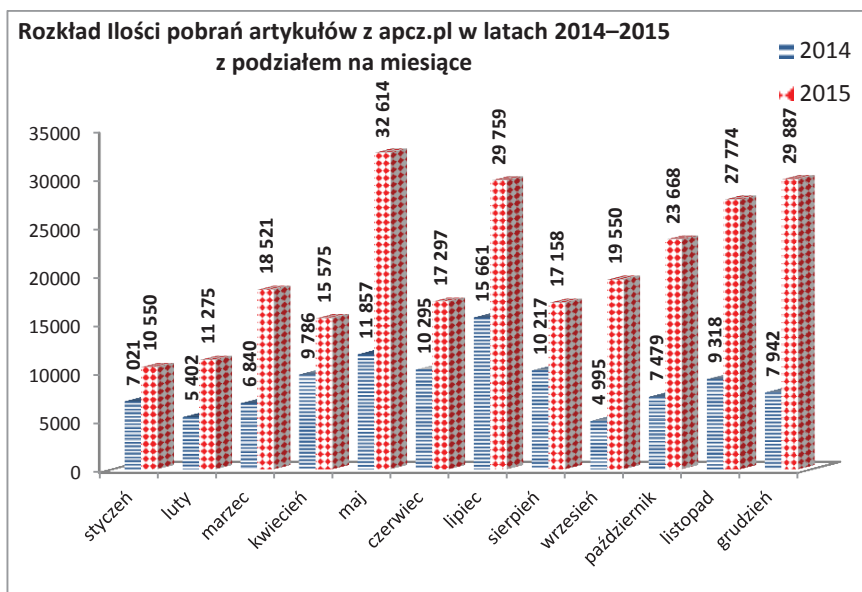
4. KORZYŚCI Z POSIADANIA PROFILU CZASOPISMA NAUKOWEGO NA AKADEMICKIEJ PLATFORMIE CZASOPISM

Czasopisma publikowane na platformie apcz.pl oferują dostęp do zawartości w systemie Open Access na zasadach licencji niewyłącznej Creative Commons (CC BY-ND 3.0). Układ informacji zawartych w profilu oraz funkcjonalność platformy są zgodne z wytycznymi Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, co pozwala redakcjom uzyskać maksymalną liczbę punktów podczas okresowej oceny czasopisma.

Każdy publikowany (nowy i archiwalny) artykuł opatrywany jest unikalnym indeksem DOI (Digital Object Identifier). Jest to link, który pozwala trafić bezpośrednio do artykułu na platformie. Bazę tych linków oraz adresów przekierowań utrzymuje organizacja CrossRef (crossref.org), z którą UMK podpisał stosowną umowę. Wydawnictwo Naukowe dba o to, żeby nadany DOI stał się aktywny bezpośrednio po opublikowaniu artykułu na platformie. Dodatkowo pozycje bibliograficzne, które posiadają swój indeks DOI, powodują bezpośrednie połączenie wzajemnie cytowanych prac naukowych, co ułatwia pracę badaczom oraz pozwala od razu docierać bezpośrednio do cytowanych artykułów.

Artykuł opublikowany na platformie, który otrzymuje DOI, automatycznie trafia jako wzorzec do bazy serwisu antyplagiatowego iThenticate.com. Redakcja czasopisma ma także możliwość sprawdzenia nadsyłanych artykułów za pomocą iThenticate. Jest to bardzo mocne narzędzie pozwalające na sprawdzenie występowania fragmentów badanego tekstu w innych publikacjach. W chwili obecnej w bazie iThenticate znajduje się około 49 milionów artykułów naukowych, książek i materiałów konferencyjnych z 115 tysięcy czasopism naukowych, 105 milionów opublikowanych prac naukowych oraz zawartość 60 miliardów aktualnych i archiwalnych stron internetowych. Dzięki dedykowanej wtyczce napisanej specjalnie dla apcz.pl, redakcja w sposób całkowicie automatyczny może cyklicznie eksportować dane z platformy do systemu POL-index.

Ponieważ Google wspiera takie projekty jak Open Journal Systems, opublikowany artykuł jest po paru dniach doskonale pozycjonowany w wyszukiwarce Google oraz jest automatycznie zaindeksowany w Google Scholar. Z roku na rok zwiększa się liczba pobieranych z platformy plików pdf z artykułami naukowymi. W roku 2014 pobrano pdf-y 106 813 razy, a w roku 2015 – już 253 628 razy (wykres 1).

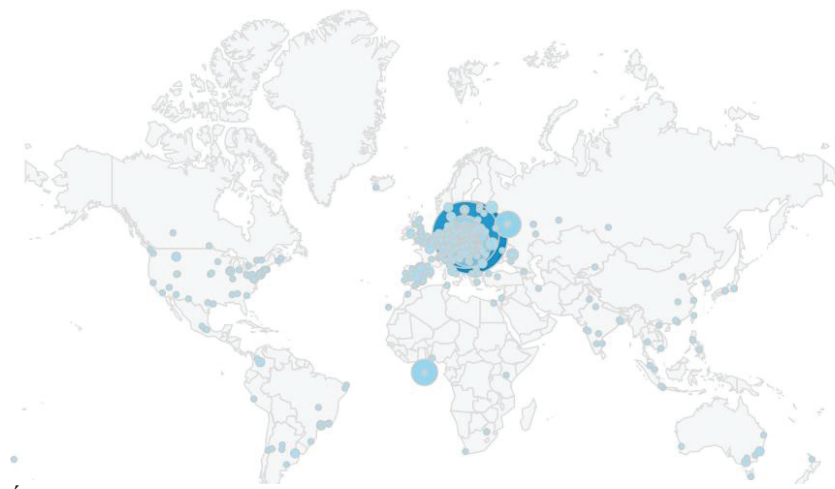

Wykres 1. Rozkład pobrań plików PDF z apcz.pl w podziale na profile czasopism

Źródło: opracowanie własne na podstawie apcz.pl

Tak wysokie wskaźniki pobrań artykułów przekładają się bezpośrednio na wzrost cytowalności publikacji zamieszczonych na Akademickiej Platformie Czasopism. Analizując geograficzny rozkład pobrań artykułów z platformy, można zauważyć, że kluczowe miejsca to Polska i Europa, jednak również dużo osób z innych części całego świata pobiera treści zamieszczone na apcz.pl. Rozkład ten obrazuje mapa na rys. 1, a wyszczególnione kraje przedstawiono w tabeli 1.

W roku 2015 pobrano artykuły z platformy ponad 250 tys. razy, ze 104 krajów. Procentowy rozkład krajów, z których zainteresowani pobierali pliki przedstawia tabela 1.

Rysunek 1. Rozkład pobrań artykułów z apcz.pl w podziale na miasta – rok 2105

Źródło: opracowanie własne na podstawie apcz.pl

Tabela 1. Rozkład pobrań artykułów z apcz.pl w podziale na kraje – rok 2105

Lp	KRAJ	Udział pobrań	Lp	KRAJ	Udział pobrań
1	Polska	75,27%	21	Słowacja	0,24%
2	Stany Zjednoczone	4,42%	22	Meksyk	0,23%
3	Rosja	3,43%	23	Austria	0,22%
4	Niemcy	1,93%	24	Litwa	0,20%
5	Hiszpania	1,44%	25	Afryka Południowa	0,19%
6	Wielka Brytania	1,26%	26	Grecja	0,19%
7	Włochy	0,79%	27	Argentyna	0,19%
8	Holandia	0,70%	28	Rumunia	0,18%
9	Brazylia	0,66%	29	Malezja	0,16%
10	Czechy	0,53%	30	Iran	0,15%
11	Ukraina	0,53%	31	Turcja	0,15%
12	Indie	0,46%	32	Węgry	0,15%
13	Francja	0,46%	33	Korea Południowa	0,15%

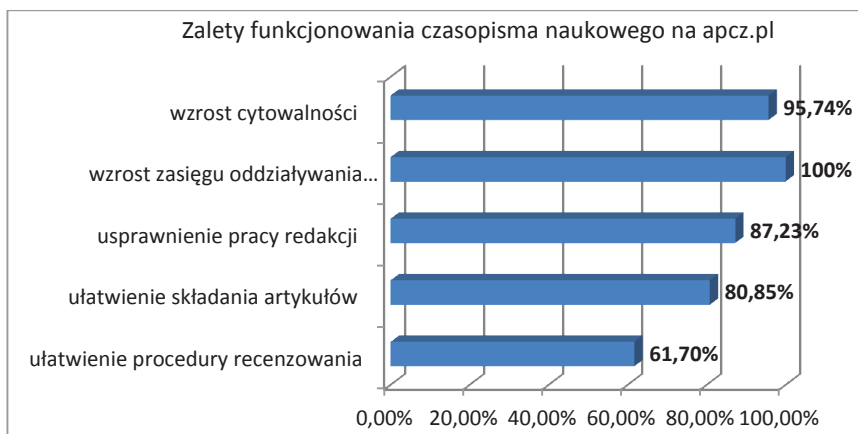
Cd. tab. 1

Lp	KRAJ	Udział pobrań	Lp	KRAJ	Udział pobrań
14	Kanada	0,39%	34	Portugalia	0,14%
15	Australia	0,39%	35	Nigeria	0,13%
16	Chiny	0,35%	36	Norwegia	0,13%
17	Japonia	0,31%	37	Kolumbia	0,12%
18	Szwecja	0,28%	38	Dania	0,11%
19	Szwajcaria	0,25%	39	Filipiny	0,11%
20	Belgia	0,24%	40	Irlandia	0,10%

Źródło: opracowanie własne na podstawie apcz.pl

W celu poznania opinii zespołów redakcyjnych korzystających z obsługi procesów redakcyjnych przeprowadzono sondaż metodą ankiety internetowej skierowanej do redaktorów. Informację zwrotną otrzymano od 47 redakcji, co daje 70% współpracujących z Akademicką Platformą Czasopism.

Rozkład wskazań dotyczących zalet funkcjonowania czasopisma naukowego na Akademickiej Platformie Czasopism zaprezentowano na wykresie 2.

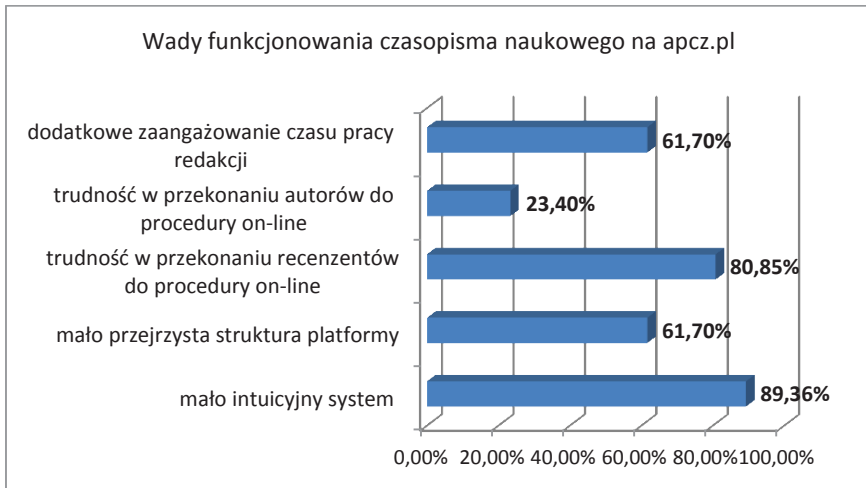

Wykres 2. Rozkład wskazań dotyczących zalet funkcjonowania czasopisma naukowego na Akademickiej Platformie Czasopism

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Kluczową zaletą funkcjonowania czasopisma na platformie, jaką wskazują wszyscy redaktorzy, jest wzrost zasięgu oddziaływania czasopisma. Bezpośrednio z tym związany jest również wzrost cytowalności. Wielu respondentów wskazuje wśród zalet także usprawnienie pracy redakcji oraz ułatwienie składania artykułów.

Ankietowanych zapytano również o wady funkcjonowania czasopisma naukowego na Akademickiej Platformie Czasopism. Rozkład wskazań prezentuje wykres 3.

Wykres 3. Rozkład wskazań dotyczących wad funkcjonowania czasopisma naukowego na Akademickiej Platformie Czasopism

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Podstawowy problem, z którym borykają się platformy cyfrowe oparte na systemie OJS to nie w pełni intuicyjne menu dla roli administratora. W związku z tym administrator profilu czasopisma musi początkowo zorientować się w filozofii OJS, aby z powodzeniem ustawiać parametry profilu. Kolejną z wad wskazywanych przez redaktorów jest mało przejrzysta struktura platformy. OJS wymaga uporządkowania obiegu dokumentów w redakcji i czasami nie da się wprost przenieść jej wymogów w sferę platformy. Dodatkową trudność sprawia przekonanie recenzentów do procedury on-line, jak również konieczność zaangażowania dodatkowego czasu pracy redakcji.

PODSUMOWANIE

Analizując wady i zalety zamieszczania czasopism naukowych na platformie internetowej, można zauważyć, że do głównych mankamentów należą początkowe trudności techniczne oraz problemy z przekonaniem współpracujących recenzentów. Z kolei korzyści, które są wskazywane przez redaktorów, takie jak wzrost zasięgu oddziaływania i cytowalności, stwarzają dodatkowe możliwości rozwoju czasopisma. Wykorzystanie w pracy redakcji czasopisma naukowego platformy cyfrowej oraz globalny zasięg oddziaływania artykułów naukowych dzięki publikacji w Internecie dowodzą, że warto stosować to rozwiązanie w pracy redakcji. Dodatkowo stosunkowo niskie nakłady finansowe niezbędne do utrzymywania profilu czasopisma na platformie czynią tę metodę publikacji bardzo atrakcyjną.

W dobie wszechobecnego Internetu i swobody komunikowania się oraz przenoszenia kanałów informacyjnych do sieci, konieczne staje się korzystanie redakcji czasopism naukowych z tej drogi dotarcia do czytelników. W ostatnich latach powstaje coraz więcej internetowych systemów zarządzania treścią służących rozwojowi i popularyzacji wiedzy naukowej.

BIBLIOGRAFIA

- Day M., (2003, Digital Preservation and Long-Term Access to the Content of Electronic Serials, in: Wayne J., 9ed E-Serials: Publishers, Libraries, Users and Standards, New York: The Howarth Press, s. 167-196.
- Kaczmarek E., Rychlik M., (2007), *Czy repozytoria będą wspierać naukę w Polsce?*, Logistyka 4/2007.
- Kulczycki E., (2012) *Teoretyzowanie komunikacji*, Poznań, Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- Matysek A., (2015) *Publikowanie czasopism otwartych z wykorzystaniem oprogramowania Open Source*, Nowa Biblioteka nr 1(16), 2015, <http://www.knb.ibin.us.edu.pl/wp-content/uploads/2015/06/Matysek.pdf>
- Piotrowska E., Zając R., (2002), *Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych*, Konsorcja i współpraca bibliotek 7/2002 (36), <http://www.ebib.pl/2002/36/piotrowska.php>
- Rozkosz E.A., (2014) *Open Journal Systems — wartość dodana czasopisma*, Biuletyn EBIB, nr 4 (149)/2014, https://opub.dsw.edu.pl/bitstream/11479/61/1/Open_Journal_Systems_wartosc_dodana_czasopisma.pdf

ACADEMIC PLATFORM MAGAZINES UMK AS A MODERN FORUM FOR THE EXCHANGE OF SCIENTIFIC IDEAS

Abstract: In the era of handling media and information channels to the Internet it is natural to desire the editors of scientific journals to take advantage of this road to reach readers. The functioning of the Internet content management systems is an alternative to traditional publishing, providing not only communication but also instant global reach.

The purpose of this article is to present the advantages and disadvantages of the use of the Internet platform in the work of the editors of scientific journals using OJS system on the example of Academic Journals Platform UMK apcz.pl. The author applied the method of case studies and in-depth interview with editors of magazines published on apcz.pl.

Keywords: cluster; network connections; competitive advantage